

Igavene alarahastus iseloomustab muinsuskaitse positsiooni poliitikute väärtushinnangutes, kirjutab muinsuskaitseja **Jaan Tamm**.

Muinsuskaitse igavene rahahäda

Postimehes ilmus 2. detsembril artikkel muinsuskaitseameti peadirektori Siim Raie ametist lahkumise mõningatest tagamaadest, põhiliselt küll tema tööülesannete ja sellele vastava palganumbri liialt suurest erinevusest. Õnneks oli sama lehenumbri juhtkiri siiski oluliselt probleemilähedasem, keskendudes enam muinsuskaitse kui valdkonna murekohtadele: mälestiste suur arv, vähe spetsialiste, vähe raha ning konstruktiivse koostöö puudumine eri institutsioonide vahel. Peatuksin vaid ühel, meie muinsuskaitse vastu kõige kiiremat ja radikaalsemat pööret tooval momendil – senisel rahapuudusel.

Raha pole riiklikus muinsuskaitse kunagi palju olnud. Pigem vastupidi. 1993. aastal, kui muinsuskaitseamet moodustati, planeeriti valdkonnale aastaks 18 miljonit krooni, millest põhiosa moodustas praeguse keskkonnaministeeriumi valitsemisalas olnud Vabariikliku Linnaehituse- ja Arhitektuurimälestiste Kaitse Valitsuse eelarve. 1994. aastal, mil ka eelnimetatud valitsus oli liidetud muinsuskaitseameti koosseisu, langes MKA eelarve hoobilt pea poole võrra – kümmele miljonile. Olulist kasvu polnud märgata ka järgneval aastal, mil riigieelarvest eraldati 17,6 miljonit, mille hulgas oli ka kaks miljonit kunsti-, arheoloogia- ja ajaloomälestistele.

Kui julgesin ühes Mati Talviku õhtuses otsesaates neid ebaõiglusi kommenteerida, lisades fakti, et mõni aeg tagasi valminud rahandusministeeriumil hakatakse paari miljoni eest vahetama seniseid aknaid valuuta eest ostetavate uute, kuldsest läikivate pakettakende vastu, järgnes karistus – muinsuskaitseameti eelarvest kärbiti veel paar miljonit. Praeguse üleriigilise kärpekava valguses tunduks vist norimisena fakt, et rahandusministeerium jättis järjekindlalt eelarve eelnõust välja transpordivahendite soetamiseks planeeritud summad. «Õnneks» sai muinsuskaitseamet, tänu sellele, et 1993. aastal oli üheks liidetavaks ka kultuuriministeeriumi alluvuses olnud teaduslik-metoodiline nõukogu, päranduse-na üle 15 aasta vana UAZi. Kui patuga pooleks ja kultuuri- ja haridusministeeriumi vaikival nõusolekul sai muretsetud siiski üks Škoda, peeti seda rahandusministeeriumi läbi viidud revisjonis riigieelarve seaduse rikkumiseks.

Samuti langes muinsuskaitseamet riigikantselei korraldatud riigiamete arvu vähendamise käigus nende «väljalitute» hulka, mis kas üldse likvideeriti (arhiiviamet) või muudeti inspeksioonideks (muinsuskaitse- ja keeleamet), koos koosseisude vähendamisega. Seega langesid «repressioonide» alla just need noore riigi institutsioonid, mis pidid põhikirjaliselt tagama rahva ajaloolise mälu ja keelekasutuse säilimise. Õnneks sai tollane kultuuriminister Jaak Allik aru, et kümneprotsendiline isikkoosseisu vähendamise koos palgafondi kärpimisega tähendaks laialdase tarbijakonnaga arhiivi ja raamatukogu sulgemist ning koristamis- ja kojameheteenuse sisseostmist, mistõttu kohad küll statistiliselt koondati, kuid samad inimesed vormistati lepingutega edasi töötama.

Muinsuskaitsele on korduvalt ette heidetud, et meie mälestiste arv on liialt suur. Mõiste «suur» võib olla aga suhteline. Kuni esimese taasiseseisvusaegse muinsuskaitse seaduse rakendamiseni 1994. aastal oli Eestis mälestiste arvelduses neli tasandit

3 MÕTET

- Rahapuudus on muinsuskaitse alates selle loomisest olnud krooniline ja eraldatud summad kümneid kordi väiksemad kui tegelik vajadus.
- Juba kakskümmend viis aastat kehtib ühetaoline süsteem kõigile mälestistele, kuigi on selge, et Toomkirik või Kärde rahumajake ei ole võrreldavad.
- Ajast, mil hakati kasutama nn valdkondlikku eelarvet, kus eraldised riigieelarvest olid jaotatud vaid suurtesse plokkidesse, on rahamure süvenenud.

(üleliiduline, vabariiklik, kohalik ja arvelolev), milles olevate mälestiste koguarv ulatus 18 537ni, neist arheoloogiamälestisi 6202, kunstimälestisi 8706, ehitismälestisi 1166. Viimaseid oli riiklikus nimekirjas 1980ndatel kehtestatud piirangute tõttu vaid 597. Samas võtsid maakonnad ja linnad kohaliku kaitse alla või lülitasi arvelolevate mälestiste nimekirjadesse uusi objekte veel 1993. aastalgi, mille lähtemotiiviks oli lootus kergemini rahalist toetust saada.

Arheoloogiamälestiste arv suurenes aga seetõttu, et juba avastamise momendist olid need kaitse all, kunstimälestiste nimekirjadele andis aga olulist lisa kirikuvarade inventariseerimine. Kui palju tegelikult aga kaitsealuseid mälestisi on, ei tea vist keegi. Igatahes muinsuskaitseameti hallatavas riiklikus registris on viimane järjekorranumber 31 121, millele on kaitse alla võtmisel saanud Kambja ristimets. Kas see peegeldab aga lõppseisu, on kaheldav, sest eelnimetatud registri avalehel ilutseb senini märkus, et käimas on registri arendustööd, mis kestavad 2020. aasta juulini.

Esimest muinsuskaitse seadust ette valmistades käis diskussioon ka selle üle, et säilitada tollane mitmetasandiline kaitse-süsteem, mis oleks taganud ka erineva lähenemise mälestiste omanikele või mis veelgi olulisem, erineva suhtumise mälestise säilimiseks vajalik režiimi kehtestamisel või lausrestaurerimise läbiviimiseks vajaliku dokumentatsiooni koostamisel. Kuid tollased 1994. aasta ja ka praeguse, 2019. aasta seaduse koostajad arvasid, et mingeid erisusi pole vaja, mistõttu kehtib juba kakskümmend viis aastat ühetaoline süsteem kõigile mälestistele. Kuigi on selge, et Toomkirik või Kärde rahumajake ei ole võrreldavad suurused ei oma tähtsuset ega suuruselt.

Miks ma sellest nii pikalt räägin? Aga seepärast, et 25 aastat on möödunud, kuid probleemid, eriti rahastamise vallas on mitte ainult jää-

nud, vaid pigem süvenenud. Mitte vähetähtsat osa selles on mänginud muinsuskaitse valdkonna – mis peaks ju tegelikult olema nii soo- kui erakonnaneutraalne – politiseerimine. Järsk muutus valdkonnas leidis aset juba 1999. aastal, mil Koondarakonna asemel sai juhtparteiks Reformierakond. Siis muutus järsult ka eelarve koostamise «metoodika». Varasematel aastatel, mil teiste riigi eluvaldkondadega võrreldes olid muinsuskaitse jaoks niigi ikaldusaastad, sai amet ise kaasa rääkida vähemalt iga-aastaste investeeringutega seotud pingeridade koostamisel ning eelarve kaitsemisel.

Reformierakonna võimuletulekuga hakati aga kasutama nn valdkondlikku eelarvet, kus eraldised riigieelarvest olid jaotatud vaid suurtesse plokkidesse, ilma neid lahti kirjutamata. Põhjendati seda aga eelarvele suurema paindlikkuse andmise vajadusega.

Tegeliku põhjuse lobises aga välja üks tollane valitsuse liige – sedavisi on lihtsam neid (st toetuste taotlejaid) löa otsas hoida. Nii võis juhterakondadel olla küll mugavam valitseta, kuid tegelikult tõi see kaasa veelgi suurema soovi naabri pealt tekkida ära tõmmata. Raha see tegelikult valdkonda juurde ei toonud, pigem vastupidi. Seegi vähene, mida eraldati, hakkas koonduma linnades olevate mälestiste korrastamiseks.

Kasutusele võeti küll mitmed programmid, millest tuntuim on «Pühakodade säilitamine ja areng», mis tegutses aastatel 2003–2018. Selle eesmärk oli ühtse, läbipaistva ja süstemaatilise lähenemise kaudu tagada pühakodade kui Eesti kultuuri- ja kunstiajaloo pärandi olulise osa säilitamine. Programmi algatades kalkuleeriti, et riik peaks eraldama püstitatud eesmärgi saavutamiseks kümne aasta jooksul 633,3 miljonit krooni (umbes 40 miljonit eurot), s.t neli miljonit eurot aastas. Kui programmi juhtnõukogu 2018. aasta detsembris lõppkokkuvõtteid tegi, selgus, et püstitatud eesmärgist jädi siiski kaugele maha. Raha eraldati pea viis korda vähem, kui planeeriti.

Kui nendest kasinatest summadest oleks lõpuni rahastatud ka seliseid, võrreldes teiste pühakodadega ka lausa luksuslikke mälestisi, nagu seda on 2008.–2015. aastal renoveeritud Tartu Pauluse kirik koos uusliisandite krüpti ja kolumbaariumiga, oleks pilt veelgi nukram. Õnneks programmi juhtnõukogu vastuseisu tõttu viidi Tartu Pauluse hirmkallid renoveerimistööd kultuuriministeeriumi otserahastuse alla. Abi osutas ka Tartu Linn, Euroopa Regionaalarengu Fond ning teised institutsioonid. Et lugejal tekiks mingigi võrdlusmoment, mida eeltoodud 850 000ga on võimalik ära teha, sobib kõige paremini selleks üldrahvalike kogunemiste lemmikpaik Vabadussõja võidusammas, mille järjekordse avariilise likvideerimiseks on järgmise aasta eelarvesse planeeritud lausa 600 000 eurot.

Eeltoodu valguses peaks iga kodanik, kes soovib kandideerida Siim Raie vabanenud peadirektori kohale, endale kõigepealt selgeks tege-ma muinsuskaitse kui kultuuri-valdkonna osise tegeliku positsiooni meie ühiskonnas ja ennast selle eli-diks pidavate poliitikute väärtushinnangutes. Arvestades aga võrdlemisi hiljuti riigikogus vastu võetud ot-sust ehitismälestiseks oleva Estonia teatri juurdeehituse loomiseks ja selle kõrval oleva, alles renoveeritud looduskaitsealuse pargi likvideerimiseks, on võrdlemisi vähe lootust, et see niipea juhtub.

VOOTELE HANSEN
geograaf ja pedagoog
(Isamaa)

Mida võib inimene riigilt tahta? Esmalt muidugi soovime, et meie riik tagaks meie julgeoleku, olgu siis sisemaise turvalisuse kindlustamisel ja väliste ohtude ennetamisel. Kulutused kaitseväele, välissuhtlusele, korrakaitsele ja päästeteenistusele, ka õigusemõistmisele on paratamatud. Tulevikule mõeldes on mõistlik ka koolimaju ülal pidada ja õpetajatele palka maksta. Lisaks teede korrashoid ja võib-olla ka uute ehitamine.

Kuid paratamatult tuleb leppida suurte kulutustega sotsiaalvaldkonnas. Eakaid inimesi (65-aastased ja vanemad) on 50 000 rohkem kui lapsi (nooremad kui 15 aastat). Palju on üksikuid inimesi, kes ei saa pere toeloota, siis tuleb riigil rahakotti kergendada.

Ootused võivad olla erinevad. Noored soovivad õppida õppemaksuta koolides, kuid riigi tellitud ja ilmselt alamakstud eestikeelne kõrgharidus tekitab ülikoolides soovi laiendada tasulisi võõrkeelseid kursusi. Kas see ka eesti keele püsivust toetab?

Väikelastega peredel on ühed ja eakatel teised soovid toetuse järele. Rongiga tööle ja kooli sõitjad soovivad dotatsioonide jätkumist rongiliikluses, bussiga sõitjad tasuta liinide jätkumist. Kinnisvarahindade üle jõu käimist tunnistavad inimesed tahaksid riiklikku elamuehitusprogrammi. Vahel unustame, et oleme pered, kus on eakad inimesed ja lapsed, ning vaatame kitsalt oma mätta otsast. Unustame ka, et kellelegi odavalt antu jätab kellegi sama vajalikuks ilma.

Kõik need kulutused peavad kajastuma riigieelarves.

Huvirühmade ootused

Tulevase ajaperioodi tulude ja kulude ülevaadet püüab teha iga pere, ettevõtte, organisatsioon, omavalitsus ja riik. Täpsus ja üksikasjalikkus võivad olla erinevad.

Milline on riigieelarve tähtsus ühe rahva elus? Esmalt saame teada, kui palju kavatab riik peredelt maksude kaudu raha koguda, milliste muude tegevuste läbi raha saada, milleks kulutada ja kes nendest kulutustest kasu saavad, kas on vaja laenu võtta või võtta kasutusele varem säästetu või võib hoopis osa raha tulevasteks aegadeks kõrvale panna.

Riigieelarve eelnõu esitamisega küsib valitsus luba raha kulutamiseks. Rahval on valitud esindajate kaudu voli see luba anda või andmata jätta.

RIIGIEELARVE.
Rahvaesindajatel võivad olla parimad kavatsused, kuid parlament ei suuda valitsusele kahjuks enam olla võrdne partner.

Parlamentarismi teke on seotud eelarve ja ma...

Kõik see on oluline, kuid ühe rahvaesindusega riigi korral on väga tähtis ka riigieelarve arutelu ja kinnitamine. Sõjaeelses kodanikuõpetuse õpikus on kirjas, et riigieelarve arutelu on parlamendi pidupäev. Riigieelarve eelnõu esitamisega küsib valitsus luba raha kogumiseks ja kulutamiseks ning rahval on oma valitud esindajate kaudu voli see luba anda või andmata jätta.

Võrsõnana on eelarve büdžett, mis tuleb prantsuse sõnast *budget* ja tähendab kotti. Inglismaa varakantsler läks parlamenti nahkko-tiga, milles oli kuninga rahataotlused. Ka tänapäeval läheb rahandusminister parlamenti nahkportfelli-ga, milles on järgmise aasta riigieelarve ettekanne.

Parlamentarismi teke on seotud eelarve ja maksude menetlemisega parlamendis. Riigieelarves ettenähtud kulutused on pärast eelarve vastuvõtmist valitsusele ka kohustuseks, neis

Elektriturg on turg küll, l...

ERIK ARU
erik.aru@postimees.ee

Kadunud kirjamees Boris Buracinski rääkis, kuidas ta kord istus Tsarskoje Selos kohvikus ja kuulis pealt kõrvallauas istunud vene perekonna – isa, ema ja väike poeg – keskustelu. Poeg kiitis ümbritsevat ilu ja uuris: kes siin elab? Siin elas tsaar, vastas isa. Selle peale tahtis poiss teada, kus on tsaar praegu. Tsaar tapeiti ära, kõlas vastus. Poeg kaalus hetke ja päris, kas tsaari tapsid sakslased. Ei, venelased, kostis isa. Selle peale sattus poeg ilmselt täielikult segadusse, mida väljendas ka järgne-nud küsimus: «Isa, aga kas meie oleme sakslased?»

Samasugune kognitiivne dissonants näib olevat tabanud tervet hulka eestlasi seoses elektrituruga. Toon näiteks kahe tuntud ärimehe seisukohad Facebookist. Esimene: «Nord Pool ei põhine turu loogikal. Vabal turul ei kehtesta turuhinda viimase-na ja kõrgeima hinnaga turule tulija ehk «ülepakkuja», vaid ikka vastupidi.» Teine kiidab takka: «Seda mi-

nagi, et turumajandus on vastupidi. Ostetakse ikka odavamalt. Eriti kui toode on *commodity* (ressurs – toim).»

Olles küll õppejõuna töötades lugenud igasuguseid tudengite vastuseid, on siin päris raske aru saada, kuskohal see mõte uitama läks. Vä-gisi tundub, et toimus samasugune hüpe kui väikesel vene poisil Tsarsko-je Selos.

Kõik toodetu läheb kaubaks

Kõik teavad, et turg ja turumajandus on head. Ka elektriturg oli veel hil-juti üks hea asi, mis tõi meie elektri-hinna mõnigi kord madalamaks, kui Eesti kohaliku tootmisega oleks saanud pakkuda. Nüüd, kui elektrienergia hind on taeva poole kihutanud ja hulk tarbijaid on saanud ebameeldi-valt suure elektriarve, tekib mõista-gi ajus segadus: vaba turg on ju hea, kuid see olukord on paha. Siit tuleb kiiresti ekslik järeldus, mis vastu-olu näiliselt lahendab: elektriturg pole mingi vaba turg.

Sageli kõlab küsimus: mis turg see on, kes hinna paneb paika kõige kal-lim pakkuja, kes turule pääseb? Vas-